

Radicalisering, vroeger en nu

De vraag met betrekking tot de huidige jihadgang, terrorismedreiging en radicalisering is: Wat is oud; wat is nieuw? En wat zal de toekomst brengen?

Ik zal de vraag naar oud en nieuw eerst stellen aan de zijde van het politiek geweld zoals IS dat tentoonspreidt, o.m. door terroristische aanslagen in het Westen:

De essentie van de boodschap van IS is **eeuwenoud**:

Het gaat om een apocalyptisch narratief, speculerend op een eindrijk, in dit geval het kalifaat, aan het einde der tijden, waarin de ware gelovigen en de vertrapten van voorheen beloond zullen worden en in staat zullen zijn de groten van weleer te vertrappelen, eventueel in een finale strijd tussen goed en kwaad, waarna zij hen zullen zien branden in de hel en zich daarover mogen verkneukelen.

Het is een boodschap die duizenden jaren oud is en over de hele wereld voorkomt, bij tal van geloven en wereldbeschouwingen. In het Westen het meest bekend zijn uitingen als van de Wederdopers in Münster in de zestiende eeuw, christelijke milities in de Verenigde Staten en in gesecculariseerde vorm, als politiek geloof, het communisme en het nationaalsocialisme.

De aantrekkingskracht die van dit apocalyptische verhaal uitgaat naar potentiële aanhangers is:

- U hoeft zich niet langer te laten vernederen; het eindtijdelijk paradijs is in aanleg al daar;
- Het moment van omdraaiing van rollen, van *counter-humiliation*, is aangebroken: de laatsten kunnen de eersten worden en de eersten zullen de laatsten zijn;

- *Don't miss the boat*; maak deel uit van deze wereldhistorische gebeurtenis bij uitstek;
- Als u niet komt en deelneemt aan deze strijd, winnen misschien toch nog de krachten van het kwaad; het is immoreel niet te komen in dit uur van benauwenis van uw geloofs- of lotgenoten, dat - vreemd genoeg - als bij toverslag kan omslaan in het uur van de gerechtigheid;
- In het kader van deze gerechtigheid zult u mogen doden, martelen en roven, maar het is allemaal voor een goede zaak. Kortom, er zal sprake zijn van *empowerment*, de meest krachtige zelfs, namelijk goddelijk geïnspireerde *empowerment*, en u zult de romantiek van de Robin Hood-achtige rapper deelachtig worden.

De mate waarin deze boodschap verinnerlijkt is of als waar geloof kan worden geduid is voor discussie vatbaar. Als ik de essentie ervan in enkele minuten aan u kan overbrengen, is er ook geen diepgaande bekeringsijver voor nodig om dit potentiële rekruten van de heilsstaat over te brengen. De kunst is slechts om hen op basis van dit verhaal ook daadwerkelijk te mobiliseren, maar het is dus tegelijk een ijzersterk en een flinterdun verhaal.

Vergelijk het met de aanhangers van de Rote Armee Fraktion in de jaren 1970. Zij beweerden te handelen in het kader van een marxistisch-leninistisch getoonzette strijd tegen kapitalisme en imperialisme, maar ze begonnen Marx en Engels pas werkelijk te bestuderen nadat zij in de gevangenis waren beland.

Wat is er **nieuw** aan deze beweging?

Ten eerste, IS heeft een bijna-mondiale betekenis. In die zin maakt zij, samen met haar bestrijders, het karakter van een kosmische oorlog waar. Eerdere religieus getoonzette bewegingen kwamen meestal niet boven een lokaal,

nationaal of hoogstens regionaal niveau uit. In die zin lijkt het gewelddadige islamisme van nu meer op het nationaalsocialisme of het communisme, die beide ook de wereld in hun greep hielden.

Ten tweede, apocalyptische bewegingen hebben altijd de aspiratie gehad de oude wereld te vernietigen om de nieuwe te kunnen brengen. Maar het ontbrak de apocalyptici van het verleden aan de technische middelen die daarvoor benodigd waren. Dankzij de democratisering van de technologie – het is de eeuw van de amateur - komen mogelijkheden tot massavernietiging binnen het bereik van apocalyptische bewegingen. De intentie is er. Rest vanuit het perspectief alleen nog de verwerving van de capaciteit. We hebben op Belgisch grondgebied enkele tot nu toe gelukkig onschuldige ervaringen opgedaan met nucleaire aspiraties van islamisten. In Syrië, het kerngebied van IS, is het intussen ook relatief gemakkelijk toegang te krijgen tot chemische wapens. Vroegere inhibities van terroristen voor een aanslag met een massavernietigingswapen zijn drastisch gewijzigd.

Ten derde is in het huidige tijdsgewricht nieuw het feit dat Islamitische Staat zich bevindt op grondgebied waarop volgens apocalyptische verwachtingen het einde der tijden zal komen en dit heeft een speciale aantrekkingskracht. Reeds zijn ook de signalen hoorbaar die spreken van de apocalyptische hoofdprijs: Jeruzalem. Hoe zal de wereld zich verhouden tot een verhevigde apocalyptische focus op die stad?

Dit zijn overwegingen die gemakkelijk tot angst kunnen leiden. Een angst die op haar beurt hetzij verlamming, hetzij overreactie teweegbrengt.

Wat is er nu oud of nieuw aan de kant van de terrorismebestrijders?

Oud is de moeilijkheid aan overheidszijde om de strijd tegen wat wordt geduid als terroristen te coördineren. Dit geldt al op nationaal niveau, maar zeker ook nu er internationaal geacteerd moet worden.

Oud is de verleiding voor overheden om traditionele waarden buitenspel te zetten en de noodtoestand uit te roepen in reactie op terroristisch geweld.

Oud is ook de neiging van overheden om reactief te acteren en daardoor mee te gaan in het narratief van de terroristen.

Nieuw is het zich steeds uitbreidende scala aan terroristische doelen waarmee bestrijders worden geconfronteerd: symbolische plekken, megamanifestaties, transportknooppunten, vertegenwoordigers van het vrijewoord, etc., waardoor continue beveiliging van alles en iedereen een illusie wordt.

Nieuw is de bereidheid bijzonder grote aantallen slachtoffers te maken.

Vergelijk de aanslagen van nu eens met het dodental veroorzaakt door de RAF: 34, of zelfs door de IRA, 1800, over de totale periode van haar bijna dertigjarige strijd vanaf 1969.

Nieuw is de aanwezigheid van social media, waarvan niet alleen de tegenstander vaak een handiger gebruik weet te maken dan overheden, maar die ook door de rest van de bevolking worden gebruikt op een manier die het vrijwel onmogelijk maakt voor regeringen om nog enige regie uit te oefenen op het debat.

Nieuw vanuit het perspectief van de bestrijders zijn de jeugdigheid van de potentiële aanslagplegers en de snelheid waarmee zij soms radicaliseren, wat ongekende eisen voor de bestrijding met zich meebrengt.

Nieuw is het verbond dat tot stand is gekomen tussen inlichtingendiensten en strijdkrachten in het kader van de *war on terror*, waardoor een situatie van eeuwige oorlog is bereikt. Niet langer een oorlog tussen staten, niet langer een oorlog die formeel wordt aangekondigd en wordt afgesloten, maar een oorlog waarvan gezaghebbende stemmen permanent beweren dat niet te zeggen valt wanneer het eind is bereikt. Een oorlog die zich niet alleen niet meer in tijd, maar ook niet meer geografisch laat vastpinnen. Een oorlog die niet voorbij zal zijn met een eventuele overwinning op IS in Irak en Syrië, maar die zich

verspreidt naar Libië, Jemen, misschien wel Tunesië, India of Indonesië of wie weet waar.

Permanente, kosmopolitische, apocalyptisch getinte strijd – is dat het dan?

Omdat het vrijwel onmogelijk is deze gordiaanse knoop te ontwarren, wegens het aantal betrokken actoren, de onmogelijkheid om hen op 1 noemer te brengen, de verknooptheid van de problemen, de telkens wisselende betekenisgeving van de problemen, heb ik het huidige terrorisme, de jihadgang en de daarmee samenhangende vormen van radicalisering in de bundel die vandaag centraal staat getypeerd als een *wicked problem* ofwel een ontembaar probleem.

De enige mogelijkheid die auteurs zien voor een *wicked problem* is een compleet veranderde zienswijze, een nieuwe perceptie, een ander narratief. En daarvoor is het nodig een moedige reuzenstap voorwaarts te maken, niet blijvend stil te staan bij het geweld van gisteren en vandaag, niet de beren op de weg te blijven zien, maar in tegenstelling tot degenen die ons expliciet of impliciet een eeuwige oorlog voorhouden de vraag te stellen: kunt u zich een wereld voorstellen over tien of vijftien jaar, waarin terrorisme, jihadgang en radicalisering weliswaar niet helemaal verdwenen zijn, maar in elk geval niet meer dagdagelijks de mediaberichtgeving beheersen? En gesteld dat u zo'n wereld aantrekkelijker vindt dan de huidige: wat zou er dan voor nodig zijn om die toestand te bereiken? Dat leidt tot moeilijke vragen die ik vandaag graag bij u neerleg.

Zouden we radicalisering kunnen beschouwen als iets dat niet alleen tot stand komt bij en door de betrokken jongeren zelf, maar ook door de manier waarop onze staat functioneert en onze maatschappij zich gedraagt? Zouden we bereid

zijn *niet* de vraag te stellen wat “zij” moeten doen om een verandering te bewerkstelligen, maar wat wij kunnen doen?

Zou het mogelijk zijn ervoor te zorgen dat jongeren van islamitische of Noord-Afrikaanse afkomst hier gelijke kansen hebben op de arbeidsmarkt? Zou het mogelijk zijn hen weg te halen uit het isolement van achterstandswijken?

Zouden we hun hoop kunnen bieden op een beter leven, of de kans dat zij slagen in het leven?

Zou het mogelijk zijn jongeren het gevoel te geven dat zij thuis zijn in West-Europa, waar ze vaak ook geboren zijn? Zouden we hen kunnen zien als iedere andere Belg of Nederlander en niet als derde of vierde generatie allochtoon? En zouden we hen niet voortdurend ter verantwoording kunnen roepen voor of aankijken op wat een geloofs- of lotgenoot heeft gedaan?

Zou het mogelijk zijn om hen in beginsel positief in plaats van in principe negatief tegemoet te treden? Zouden we hun ook een tweede kans durven te geven? Zouden wij, die, hoe moeizaam ook, collaborateurs en oostfrontstrijders na de Tweede Wereldoorlog weer een plaats in onze samenlevingen gaven, dat ook kunnen doen voor Syriëgangsters?

Zouden we ervan uit kunnen gaan dat terroristische aanslagen ook moslims en landgenoten van Marokkaanse herkomst pijn doen? En misschien nog extra wegens de negatieve gevolgen die het voor hun persoonlijk kan hebben? Zouden wij, die wanneer een *schoolshooting* plaatsvindt meeleven met de ouders van de dader vanuit de gedachte “hoe moet je nog verder als je kind zoiets heeft gedaan?” eenzelfde empathie kunnen opbrengen voor ouders van Syriëgangsters en terroristen?

Zou het mogelijk zijn bij identiteitscontroles geen verschil te maken op basis van etnisch onderscheid? Zouden we het racisme en de culturele vooringenomenheid die onmiskenbaar aanwezig zijn in delen van het

politieapparaat der Lage Landen kunnen wegnemen? Zouden we de hele industrie die is opgebouwd op het maken van onderscheiden tussen moslims en niet-moslims, tussen allochtonen en autochtonen, kunnen afbouwen? En zouden wij in staat zijn om zo'n aanpak te internationaliseren? Om te beginnen door ons serieus de vraag te stellen of de bombardementen op Irak en Syrië ons vooruit hebben geholpen in de strijd tegen terrorisme en radicalisering. Of laten wij ons na een eventueel goede aanzet in eigen land weer overspoelen door de ongelijkheden die elders in de wereld bestaan en ook jongeren hier aansporen tot daden van verzet?

Zou het mogelijk zijn de jongeren hier en elders het gevoel te geven dat zij niet de laatsten zijn die de eersten kunnen worden ten koste van anderen, maar dat zij en wij gelijken zijn? Zou dat geen sterk verhaal zijn? Veel sterker dan de apocalyptische lokroep? Zouden we durven te hopen dat een dergelijk optimistische aanpak helpt? Of willen we zogeheten realisten zijn die zich niet laten leiden door naïveteit? En blijven we ons dan laten regeren door angst en koersen we verder in de richting van een rampscenario, door wie dan ook veroorzaakt? Dat zijn vragen waaraan we naar mijn mening niet voorbij mogen gaan, zelfs niet in het heetste van de strijd.